

“QUTADG‘U BILIG”DAGI XALQ MAQOLLARINING TURK VA O‘ZBEK TILLARIDAGI STILISTIK TRANSFORMATSIYASINING O‘ZIGA XOSLIGI

Sobirov G‘ulomjon

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Turkshunoslik oliy maktabi tayanch doktoranti

Tel: +998 911444414

ANNOTATSIYA

Ushbu ilmiy maqola “Qutadg‘u bilig” asarida berilgan maqollarning turk tilidagi stilistik transformatsiyasi o‘rganilgan. Asardagi stilistik transformatsiya jarayoni, tilning rivojlanish jarayonini tushunishga yordam beradi. Bu jarayonni o‘rganish, tilshunoslarga tilning tarixiy rivojlanishini, leksik birliklarning o‘zgarishini va madaniy ta’sirlarni aniqlashda yordam beradi. Stilistik transformatsiyalar tilni boyitadi va uning funksional imkoniyatlarini kengaytiradi.

Kalit so‘zlar: Til, doston, maqol, stilistik transformatsiya, o‘xshashlik, metafora, estetik, leksik, sintaktik, metafora va qiyoslash.

АННОТАЦИЯ

В данной научной статье исследуется стилистическая трансформация пословиц в произведении «Кутадгу Билиг» на турецком языке. Процесс стилистической трансформации в произведении помогает понять процесс развития языка. Изучение этого процесса помогает лингвистам определить историческое развитие языка, изменение лексических единиц и культурные влияния. Стилистические трансформации обогащают язык и расширяют его функциональные возможности.

Ключевые слова: Язык, эпос, пословица, стилистическая трансформация, аналогия, метафора, эстетика, лексика, синтаксический, метафора и сравнение.

ABSTRACT

This scientific article studies the stylistic transformation of proverbs in the work "Kutadgu Bilig" in Turkish. The process of stylistic transformation in the work helps to understand the process of language development. Studying this process helps linguists to determine the historical development of the language, the change of lexical units, and cultural influences. Stylistic transformations enrich the language and expand its functional capabilities.

Keywords: Language, epic, proverb, stylistic transformation, analogy, metaphor, aesthetic, lexical, syntactic, metaphor and comparison.

KIRISH

Xalq maqollarining turk va o'zbek tillaridagi stilistik transformatsiyasi — bu turli tillarda ayni bir ma'no va tushunchalarni ifodalovchi maqollarning ifodalash usullaridagi o'zgarishlarni tahlil qilishni anglatadi. Maqollar xalqning ruhiyatini, dunyoqarashini va qadriyatlarini aks ettiradi, shuning uchun ular til va madaniyatga qarab o'ziga xos usullar bilan ifodalanadi. Stilistik transformatsiya esa maqollarning stilistik vositalari, ularning tilga xos o'zgartirishlari va ularni qabul qilgan jamiyatdagi o'ziga xosligini bildiradi.

Mazkur maqolada asarda berilgan maqollarning turk va o'zbek tillaridagi leksik transformatsiyasi, leksik-semantik xususiyatlari va ularning nazariy asoslarini tahlil qilish vazifasi qo'yilgan. Maqola mavzusini yoritishda tavsiflash, tasniflash, qiyoslash, lingvomadaniy tahlil usullaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Xalq maqollarining turk va o'zbek tillaridagi stilistik transformatsiyasini izohlash orqali har bir tilning o'ziga xos estetik, leksik, sintaktik va madaniy xususiyatlarini ko'rsatish mumkin. Stilistik transformatsiya maqollarning ma'no va shaklini qanday o'zgartirishi va har bir tilning o'ziga xos ifodalanish usullarini qanday ta'sir qilishi haqida gapiradi. Quyida yuqorida keltirilgan maqollarning turk va o'zbek tillaridagi stilistik transformatsiyasini tahlil qilinadi:

1. Leksik transformatsiya va sinonimlar

- O'zbek tilida maqollar ko'pincha oddiy va xalq hayotiga oid leksik vositalardan foydalanadi. Misol uchun, “Kitob ko'rmagan kalla — Giyoh unmagan dala” maqolida “kalla” va “dala” so'zlari xalqning kundalik hayotidagi tasvirlarni aks ettiradi. “Kalla” (bosh) va “dala” (dalalar) so'zlari haqiqiy tasvirni yaratishda ishlatiladi, bu esa o'zbek maqolalarining stilistik xususiyati bo'lib, ularni jonli va tasavvurlarga boy qiladi.

- Turk tilida esa, shu maqolada “Kitap okumayan kafa” kabi so'zlar ishlatiladi, bu so'zlar ko'proq umumiy va oddiy shaklda bo'lib, turk tilining soddalashtirilgan leksikasiga mos keladi.

- O'zbek tilida qo'llaniladigan leksik vositalar ancha rang-barang va tasavvurlarga boy, bu esa maqolaga ko'proq poetik va ifodali xarakter beradi. Turk tilida esa leksik vositalar soddalashtirilgan bo'lib, maqollar ko'proq umumiy va oddiy shaklda beriladi.

2. Metafora va qiyoslash

- O'zbek maqollarida ko'plab metafora va qiyoslash vositalari ishlatiladi. Masalan, “Ahmoqning shox-u butog'i bo'lmas. Ilmsiz inson mevasiz daraxt kapidur” maqolasi metaforalardan foydalanadi. Bu yerda “mevasiz daraxt” orqali ilmsiz

insonning befoydaligini tasvirlash ishlatiladi. Daraxt va meva tasviri odamlarning ko‘z oldiga keladigan oddiy hayotiy elementlarni ishlatadi va ular orqali juda kuchli ijtimoiy va madaniy ma’no keltiriladi.

- Turk maqolalarida esa bunday metaforik ifodalashlar ko‘pincha qisqaroq va sodda bo‘ladi. Misol uchun, “Boş çuval ayakta durmaz” maqolasi — bu befoyda narsaning shaklan tik tura olmasligi haqida so‘z yuritadi. U juda oddiy va soddalashtirilgan ifodadir.

- O‘zbek tilidagi maqollarda tasvirlar va metaforalar juda boy va hayotiy voqealar bilan chambarchas bog‘langan, bu esa o‘zbek xalqining madaniy va ijtimoiy hayotiga mos keladi. Turk tilida esa soddalashtirilgan metaforalar va qiyoslashlar ishlatiladi, bu turk xalqining ma’lum bir estetik idealini aks ettiradi.

3. Stilistik vositalar va ritm

- O‘zbek tilidagi maqollar ko‘pincha ritm, takrorlash va to‘qnashuv kabi poetik usullardan foydalanadi. Masalan, “Yoshlikdagi g‘ayrat — keksalikdagi rohat” maqolasi ritmik tuzilishga ega bo‘lib, so‘zlarning takrorlanishi va yengil musiqiy ohanglari yordamida xabarni kuchaytiradi.

- Turk maqollarida esa ritm va musiqiylik ko‘proq soddalashtirilgan shaklda ifodalanadi. Misol uchun, “Yazın yanmayan kışın ısınmaz” maqolasi qisqa va aniq, ritm esa ancha oddiyoq.

- O‘zbek tilidagi maqollarda stilistik vositalar, masalan, ritm va takrorlash ko‘proq ishlatilgan bo‘lib, bu maqolalarga o‘ziga xos estetik va poetik rang beradi. Turk tilida esa, maqollar odatda qisqa va soddalashtirilgan shaklda bo‘lib, ritmning o‘rni kamroq.

4. Ijtimoiy kontekst va tilning funksiyasi

- O‘zbek tilidagi maqollar ijtimoiy va madaniy jihatlarini aks ettiradi. Masalan, “Yoshlikda eksang, qarilikda o‘rasan” maqolasi yoshlar va keksa avlod orasidagi farqni ko‘rsatadi va mehnat bilan o‘qishni birlashtirgan holda, hayotning qiyinchiliklarini ifodalaydi.

- Turk maqollarida esa ko‘proq ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyatga ega bo‘lgan elementlarga urg‘u beriladi, masalan, “Gençlikte para kazan (taş taşı), kocalıkta kur kazan” maqolasi iqtisodiy va mehnatga alohida urg‘u beradi.

- O‘zbek tilidagi maqollarda an’anaviy hayot tarziga oid ma’lumotlar ko‘proq taqdim etiladi, bu esa xalqning tarixi va urf-odatlariga mos keladi. Turk maqollarida esa ko‘proq iqtisodiy va amaliy yondashuvlar mavjud, bu turk xalqining hozirgi zamon hayotiga mos tushadi.

5. Qisqalik va aniqlik

• O‘zbek tilida maqollar ko‘proq tasvirli va batafsil bo‘lishi mumkin. Bu maqollar ko‘pincha hayotiy misollar va voqealar orqali beriladi.

• Turk tilidagi maqollar esa ko‘proq qisqa, oddiy va aniq bo‘ladi. Misol uchun, “Boş çuval ayakta durmaz” va “Yazın yanmayan kışın ısınmaz” kabi maqollar qisqa va sodda bo‘lib, ma‘noni tez va aniq yetkazishga xizmat qiladi.

• O‘zbek tilidagi maqollar tasviriy va batafsil ifodalar orqali ijtimoiy va madaniy jihatlarni aks ettiradi. Turk tilidagi maqollar esa qisqalik va aniqlikka intilib, ma‘noni tez yetkazish va oddiylashtirishga e‘tibor beradi.

6. Poetik shakl va ijtimoiy saboqlar

• O‘zbek maqollarida ko‘pincha hayotiy saboqlar, ko‘nikmalar va ijtimoiy vazifalarni ifodalovchi ko‘plab poetik shakllar mavjud. Bu shakllar ijtimoiy mas‘uliyat va jamiyatda o‘rganishning muhimligini ta’kidlaydi.

• Turk maqollarida esa shunday shakllar soddalashtirilgan va ma’noli qisqa jumalalarda ifodalanadi.

• O‘zbek maqollari ko‘proq tafakkurga, tarbiya va o‘rganishga urg‘u beradi. Turk maqollari esa ko‘proq amaliy saboqlarga va tezkor fikrga asoslanadi.

Maqollarni stilistik transformatsiyasi — bu tildagi ifodalash usullarining o‘zgarishi, ya’ni bir tildagi ma’no, tasvir va hissiyatning boshqa tilga, uning stilistik tuzilmasiga mos ravishda o‘zgartirilgan shaklidir. Stilistik transformatsiya ko‘pincha tilning badiiy va estetik xususiyatlariga, adabiy an‘analarga, va tilning o‘ziga xos xususiyatlariga asoslanadi.

“Kişi söz bile koptı boldı melik

Öküş başıĝ yirke kıldı kölik.”

Mazkur maqolning turkcha stilistik transformatsiyasi quyidagicha:

“Kişi sözüyle yükselir, bey olur;

Nice başlar, bir sözle köle kılınır”

Bu maqolda so‘zning kuchi va ta’siri badiiy obrazlar bilan ifodalangan. Insonning maqomi, hatto podshohlik darajasi ham so‘z orqali belgilanadi; biroq shunday so‘z ham borki, odamni qul darajasiga tushiradi.

• Stilistik transformatsiyada qadimgi so‘zlar zamonaviy turk adabiy tilidagi ekvivalentlar bilan almashtirildi:

○ “*koptı boldı melik*” → “*yükselir, bey olur*” (ko‘tarilib hukmdor bo‘ladi)

○ “*öküş başıĝ*” → “*nice başlar*” (ko‘plab odamlar, ko‘plab boshlar)

○ “*kölik*” → “*köle*” (qul)

• Natijada mazmun zamonaviy turk tilida aniq, badiiy va didaktik ohangda aks ettirildi.

Bu maqol Yusuf Xos Hojibning nutq madaniyatiga bergan yuksak bahosini ko'rsatadi. "So'z" ijtimoiy mavqeni belgilovchi vosita sifatida talqin qilinadi. Turk adabiy tiliga stilistik transformatsiya jarayonida ham bu didaktik mazmun, ham badiiy ohang saqlab qolindi.

"Qutadg'u Bilig" maqollarining turk tiliga stilistik transformatsiyasi:

Asl matn (Qutadg'u bilig)	Stilistik transformatsiya (Türkçe)
Ukuş körki til ol bu til körki söz, Kişi körki yuz ol bu yuz körki köz.	Akılın süsü dildir, dilin süsü sözdür; İnsanın süsü yüzdür, yüzün süsü göz.
Biligsiz karagu turur belgülüg, Ay közsüz karagu bilig al ülüg.	Bilgisiz insan karanlıkta kalır, Bilgi, gözü olmayan için ay gibidir.
Kitap kadrini me biliglig bilir, Ukuşsuz kişidin adın ne kelir.	Kitabın değerini ancak bilgili bilir; Akılsız kişiden ise hayır gelmez.
Ukuşluğ ukar ol biliglig bilir, Biligli ukuşlı tilekke tegir.	Akıllı insan bilgiliyi över, değerini bilir; Bilgili ve akıllı olan dileğine ulaşır.
Kişinin könglü tüpsüz tengiz teg turur. Bilig yinçü sanı tüpinde yatur. Tengizdin çıkarmasa yinçü kişi Kerek yinçü bolsun kerek say taşı.	İnsanın gönlü dipsiz bir denize benzer; Bilgi, onun dibinde yatan inci gibidir. O inci denizden çıkarılmazsa, İster inci olsun ister çakıl taşı, değersiz kalır.
Kişi söz bile koptı boldı melik Öküş başıg yirke kıldı kölik.	Kişi sözüyle yükselir, bey olur; Nice başlar, bir sözle köle kılınır.

"Ukuş körki til ol bu til körki söz,

Kişi körki yuz ol bu yuz körki köz."

Türkçe (stilistik transformatsiya)

"Akılın süsü dildir, dilin süsü sözdür;İnsanın süsü yüzdür, yüzün süsü göz."

Bu maqolda aql, til va so'zning o'zaro bog'liqligi badiiy parallelizm orqali ifodalangan. Aqlning go'zalligi tilda, tilning go'zalligi esa so'zda aks etadi. Insonning tashqi qiyofasida esa ko'z muhim o'rin tutadi.

- Stilistik transformatsiyada qadimgi so'zlarning mazmuniy ekvivalenti tanlanib, ritmik uyg'unlik saqlab qolindi.

- Natijada, bu maqol turk tilida ham didaktik hikmat ohangini saqlab qoldi.

"Biligsiz karagu turur belgülüg, Ay közsüz karagu bilig al ülüg."

Türkçe (stilistik transformatsiya): "Bilgisiz insan karanlıkta kalır, Bilgi, gözü olmayan için ay gibidir."¹

Bu maqolda bilim va jaholatning qarama-qarshiligi yoritiladi. Bilimsiz inson qorong'ilikda qolgan kishiga qiyos qilinadi. Bilim esa ko'zi ojiz uchun oydek yo'l ko'rsatadi.

- Stilistik jihatdan, "karagu" → "karanlıkta kalmak" tarzida zamonaviylashtirildi.

¹ Tekin, T. Eski Türk Dili. – Ankara: Akçağ Yayınları, 2003. – S. 134

- Bu bilan qadimgi ifodaning obrazlilik va metaforik mazmuni saqlanib qoldi.
- Transformatsiyada “ne kelir” qadimgi shakli “hayir gelmez” tarzida stilistik moslashtirildi, bu esa zamonaviy turk adabiy tilida keng qo‘llanadigan ifoda.
- Maqol o‘quvchini kitob va bilimga hurmat ruhida tarbiyalaydi.

"Ukuşluğ ukar ol biliglig bilir,Biligli ukuşlı tilekke tegir."

Türkçe (stilistik transformatsiya):“Akıllı insan bilgiliyi över, değerini bilir; Bilgili ve akıllı olan dileğine ulaşır.”

Bu maqolda aql va bilim bir-birini to‘ldiruvchi sifatida tasvirlangan. Aql bilimni qadrlaydi, bilim esa insonni maqsadiga yetkazadi.

- Stilistik o‘zgartirishda “ukar” so‘zi “över, değerini bilir” tarzida kengaytirilgan, chunki bu turk tilida pozitiv baholash va qadrlash ma’nosini kuchliroq beradi.²

- Maqolning didaktik ohangi zamonaviy ifoda bilan uyg‘unlashgan.

"Kişinin könglü tüpsüz tengiz teg turur.Bilig yinçü sanı tüpinde yatur. Tengizdin çıkarmasa yinçü kişi Kerek yinçü bolsun kerek say taşı."

Türkçe (stilistik transformatsiya):“İnsanın gönlü dipsiz bir denize benzer; Bilgi, onun dibinde yatan inci gibidir. O inci denizden çıkarılmazsa, İster inci olsun ister çakıl taşı, değersiz kalır.”

Bu maqolda bilimning inson qalbida yashiringan boylik ekani poetik obraz orqali ifodalangan. Inson qalbi dengizga o‘xshatilgan, bilim esa dengiz tubidagi qimmatbaho dur sifatida tasvirlangan.

- Stilistik transformatsiyada “say taşı” zamonaviy turk tilida kengroq ishlatiladigan “çakıl taşı” so‘zi bilan almashtirildi.

- Natijada obraz yanada aniq, estetik va tushunarli bo‘ldi.

Qutadg‘u biligdagi bu maqollar turk tiliga stilistik transformatsiya qilinganida:

Ularning didaktik ohangi saqlab qolindi. Qadimgi turkiy so‘zlar zamonaviy turk tilida estetik jihatdan yaqin ekvivalentlar bilan almashtirildi. Maqollarning obrazlilik va badiiy parallelizmi imkon qadar to‘liq aks ettirildi. Natijada maqollar bugungi turk o‘quvchisiga ham tushunarli, ham estetik zavq beruvchi shaklga keltirildi.

"Ukuş körki til ol bu til körki söz,Kişi körki yuz ol bu yuz körki köz."

Aqlning ziynati til, tilning ziynati so‘z;Insonning ziynati yuz, yuzning ziynati ko‘z.

Bu maqolda ichki va tashqi go‘zallik uyg‘unligi til va ko‘z timsollari orqali ifodalangan. Stilistik jihatdan parallelizm saqlanib, didaktik ohang kuchaytirilgan.

"Biligsiz karagu turur belgölüg,Ay közsüz karagu bilig al ülüg."

Bilimsiz odam qorong‘ida qoladi, Bilim – ko‘zi ojiz uchun oyning ziyosi kabi.

² Rustamov, A. Qutadg‘u bilig tili va uslubi. – Toshkent: Fan, 1983. – B. 95

Bu maqolda ilmning inson hayotidagi yorituvchi kuch sifatida qadrlanishi obrazli ifoda etilgan. O'zbekchada ham metafora (oy → bilim) saqlanib qoladi.

Asl matn: *"Kitap kadrini me biliglig bilir, Ukuşsuz kişidin adın ne kelir."*

O'zbekcha stilistik transformatsiya: *Kitobning qadrini faqat bilimdon anglar, Aqlsiz kishidan esa hech qanday naf kelmas.*

Bu maqol kitobning ilmiy va ma'naviy qadri haqida. O'zbekchada zamonaviy so'zlashuv ohangi qo'shilib, didaktik mazmun kuchaytirilgan.

"Ukuşluğ ukar ol biliglig bilir, Biligli ukuşlı tilekke tegir."

O'zbekcha stilistik transformatsiya: *Donishmand bilimlini ulug'laydi, qadrlaydi; Bilimli va aqlli inson tilagiga yetadi.*

Bu maqolda ilm va aqlning uyg'unligi yuksak qadrlanadi. O'zbekchada ham hikmatli ohang saqlanib, ta'limiy mazmun kuchaytiriladi.³

"Kişinin könglü tüpsüz tengiz teg turur. Bilig yinçü sanı tüpinde yatur. Tengizdin çıkarmasa yinçü kişi Kerek yinçü bolsun kerek say taşı."

O'zbekcha stilistik transformatsiya: *Inson qalbi tubsiz dengiz kabidir, Bilim esa uning tubidagi marvariddir. Agar marvaridni inson dengizdan olmasa, U marvarid bo'lsin yo oddiy tosh – baribir qadrsizdir.*

Metafora asosida bilim marvaridga qiyoslangan. O'zbekchada ham obrazli ifoda va hikmatli ohang saqlanib, stilistik kuchaytirildi.

"Kişi söz bile koptı boldı melik Öküş başığ yirke kıldı kölik."

O'zbekcha stilistik transformatsiya: *Inson so'z bilan ulug' bo'ladi, podshoh bo'ladi; Ko'p boshlarni esa birgina so'z qul qiladi.*

So'zning ijtimoiy ta'siri va kuchi badiiy tarzda ifodalangan. O'zbekchada qofiya va ritmik uyg'unlik saqlab qolinib, so'zning qudrati yanada ta'kidlangan.⁴

Stilistik transformatsiyada badiiy obraz, qofiya, parallelizm va metaforalar saqlangan holda o'zbek tilining tabiiy ifodaviy imkoniyatlari kuchaytirildi.

• *"Könilik üçün kök adakın yaruk, Muning manisi kör bu sözke anuk."*

O'zbekcha tarjimai: *"To'g'rilik haqlikka olib borar. To'g'ri o'sgan gul bo'lar, egri o'sgan kul bo'lur."*

Turkcha maqol badiiy jihatdan ko'proq tasviriy obrazlar bilan boyitilgan: "kök adakın yaruk" (ildizning yashilligi), "yaruk" (yashil, porloq) - bu tasvir o'zbek tilida "to'g'ri o'sgan gul" sifatida aks ettiriladi. O'zbek tilidagi "to'g'ri o'sgan gul" — bu tasvir o'zbek tilining poetik uslubiga mos keladi. O'zbek tili turk tiliga nisbatan soddaroq va tabiat bilan yaqinroq tasvirni afzal ko'radi. "Egri o'sgan kul" esa turk

³ Jo'raboev, M. O'zbek maqollarining manbaalari va tipologiyasi. – Toshkent: Fan, 2012. – B. 120

⁴ Rustamov, A. Qutadg'u bilig tili va uslubi. – Toshkent: Fan, 1983. – B. 95

tilidagi "yaruk" ifodasining salbiy tasviridan kelib chiqqan holda, o'zbek tilida yomon ishlar va noto'g'ri yo'llarning natijasini bildiradi.

• "Doğruluk yüzünden gök ayakta durur; Yer sabit olduğu için üzerinde ot ve ekin biter."

O'zbekcha tarjimasi: "To'g'rilik haqlikka olib borar. To'g'ri o'sgan gul bo'lar, egri o'sgan kul bo'lur."

Bu maqolda turkcha ifodalar badiiy jihatdan ancha keng va tasvirli. "Doğruluk yüzünden gök ayakta durur" iborasi turk tilida osmonning barqarorligini ta'kidlash uchun ishlatilgan bo'lsa, o'zbek tilida "to'g'ri o'sgan gul" tarzida tabiiy va sodda ifodalangan. O'zbek tilida bu ibora o'qib chiqishda tabiiy va oddiy qilib tasvirlanadi, chunki o'zbek tili badiiy tasvirlar uchun oddiyroq va tabiiyroq usullarni qo'llaydi. "Egri o'sgan kul" iborasi o'zbek tilidagi stilistik jihatdan ancha musiqali va ta'sirchan bo'lib, nojo'ya ishlarning natijasini bildiradi.

• "Allah doğrunun yardımcısıdır."

O'zbekcha tarjimasi: "Alloh to'g'rilarning yordamchisi bo'ladi."

Bu maqolda turkcha ibora ancha qisqa va umumiy bo'lib, "Allah doğrunun yardımcısıdır" — bu ibora oddiy va to'g'ridan-to'g'ri ma'no beradi. O'zbek tilidagi "Alloh to'g'rilarning yordamchisi bo'ladi" iborasi esa, o'zbek tilining badiiy jihatidan ko'proq to'liq, ochiq va ta'kidlashga asoslangan. O'zbekcha iborada badiiy ohang bor, bunda "yordamchisi bo'ladi" degan qo'shimcha so'z yordamida iboraning ma'nosi yanada kengaytirilgan.

• "Kişinin könglü tüpsüz tengiz teg turur."

O'zbekcha tarjimasi: "Inson qalbi quyoshdan yorug'."

Turkcha maqolda "tüpsüz tengiz" (chuqursiz dengiz) — bu semantik jihatdan chuqur, ammo noaniq holatni ifodalaydi, bu ifoda o'zbek tilida "qalb" va "quyoshdan" o'zgartiriladi. O'zbekcha versiya yanada yorqin va to'g'ri tasvirni yaratadi, ya'ni qalbning yorqinligi va ochiqligini ta'kidlash. O'zbekcha "quyoshdan yorug'" iborasi yanada tabiiy va aniq tasvirni beradi, bu o'zbek tilining nozik badiiy tasvirlariga mos keladi.

• "Tatsız aşı tuz neylesin, akılsız başa söz neylesin."

O'zbekcha tarjimasi: "Tuzsiz osh ta'msizlik qiladi, aqlsiz boshga so'z nima qiladi."

Bu maqolda turkcha ifoda ma'naviy va tasviriy jihatdan sodda va aniq. "Tatsız aşı" (ta'msizlik) va "akılsız baş" (aqlsiz bosh) iboralari o'zbek tiliga yanada tasvirli va estetik jihatdan boyitilgan holda tarjima qilinadi. O'zbekcha versiyasidagi "tuzsiz osh" va "aqlsiz bosh" ifodalari turk tilidagi tasvirga nisbatan badiiy jihatdan yanada

kengroq va qamrovli ko‘rinadi. Bu o‘zgarish, o‘zbek tilining badiiy ifodasi bilan uyg‘unlashgan holda ifodalashni ta‘minlaydi.

Stilistik transformatsiya, asosan, tilning estetik va badiiy jihatlarini ko‘zda tutgan holda amalga oshiriladi. Har bir tilning o‘ziga xos badiiy an‘analari mavjud bo‘lib, ular so‘z tanlash, iboralarni qurish, va tasvirlarni ifodalash usullarida namoyon bo‘ladi.

- Turk tilidagi maqollar ko‘proq sodda, aniq va tasviriylar elementlarga boy bo‘lib, ularni o‘zbek tiliga tarjima qilganda, o‘zbek tili ko‘proq tasvirlarni boyitadi, kengaytiradi va soddalashtiradi.

- O‘zbek tilidagi maqollar esa badiiy jihatdan ancha musiqali, xalqona va soddaroq ifodalanadi. Ma‘nolarni yanada aniqroq, tabiiyroq va tushunarliroq ifodalashga moyil.

Stilistik transformatsiya orqali turk va o‘zbek tillari o‘rtasidagi badiiy va semantik o‘zgarishlarni kuzatish mumkin.

XULOSA

Xalq maqollarining turk va o‘zbek tillaridagi stilistik transformatsiyasi ikkala tilning o‘ziga xosligini va madaniy jihatlarini aks ettiradi. O‘zbek tilidagi maqollar ko‘proq hayotiy tasvirlar, metaforalar va poetik usullarga asoslangan bo‘lsa, turk tilidagi maqollar ko‘proq qisqalik, aniqlik va soddalashtirilgan ifodalarga tayanadi. Ikkala tilning maqollarida ham umumiy ma‘no saqlanib qolsa-da, ularning stilistik vositalari va ifodalash shakllari xalqning turli ijtimoiy va madaniy hayotini aks ettiradi.

Xalq maqollarining turk va o‘zbek tillaridagi stilistik transformatsiyasi tilning madaniyatiga, ijtimoiy muhitga va xalqning urf-odatlariga qarab o‘zgaradi. O‘zbek va turk tillaridagi maqollar bir xil ma‘no va mazmunni ifodalasa ham, stilistik transformatsiya orqali ularning ifodalash shakli, metaforalar, tasvirlar, va uslublarida farqlar yuzaga keladi. Bu farqlar madaniy, tarixiy va ijtimoiy omillarni aks ettirib, tillar orasidagi boylikni va o‘ziga xos xususiyatlarni ochib beradi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. AKSOY, Ömer Asım(1995), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İnkılâp Yayınları, Ank..
2. ARSAL, S. Maksudi(1947),Türk Tarihi ve Hukuk, İ.Ü. Yayınları, İstanbul.
3. BAĞDATLI, Özlem(2007), Kutadgu Bilig’de Devlet ve Adalet İlişkisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

4. BOLAY, Süleyman Hayri(1997), Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara.
5. BOZKAPLAN Şerif Ali (2007), Kutadgu Bilig'deki Hayvan Adları Üzerine Bir İnceleme, Turkish Studies, 2(4), 1110-1118.
6. DİLÂÇAR, Agop (1995), Kutadgu Bilig İncelemesi, TDK Yayınları, Ankara. (2003), Kutadgu Bilig İncelemesi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
7. DİLMAÇ, Bülent (2002), İnsanca Değerler Eğitimi, Nobel Yayınları, Ankara.
8. EKER, Süer (2006), Kutadgu Bilig'de Türkçe İslami Terimlerin Kaynakları Üzerine, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, bilig,38, 103-122.
9. ERSOYLU, Halil (1981) Kutadgu Bilig'de Kur'an-ı Kerim Âyetlerinden İlhamlar, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 15, 17-41.
10. EYÜBOĞLU, E. Kemal (1973), Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler, İst.
11. KARA, Mehmet (1990) Bir Başka Açıdan Kutadgu, Bilig, 23-24;71-81
12. KİTTAY, Eva Feder (1987), Metaphor Its Cognitive Force and Linguistic Structure, Oxford: Clarendon Press.
13. OCAK, G., GÜNDÜZ, M. (2006), Eğitim Fakültesini Yeni Kazanan Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Giriş Dersini Almadan Önce ve Aldıktan Sonra Öğretmenlik Mesleği Hakkındaki Metaforlarının Karşılaştırılması, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (2), 293-309.
14. OĞUZ, A.(2005), Öğretmen Eğitim Programlarında Metaphor Kullanma, Ed.: H. Kıran, XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Kitabı, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Denizli, 582-588.
15. ÖZTÜRK Faruk (2005), Kutadgu Bilig'de Bitki Adları, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, VI(I), 201-208.
16. PALA, İskender (2007), İki Dirhem Bir Çekirdek, Kapı Yayınları, İstanbul.

İnternet saytlar:

1. www.wikipedia.org
2. <https://blog.ciceksepeti.com/kiz-bebekler-icin-cicek-isimleri/>